

необґрунтованих заяв з боку затриманого про застосування до нього неправомірних дій.

Список літератури: 1. Криміналістика: Учебник. М., 1984. 2. Григорьев В.Н. Задержание подозреваемого. М., 1999. 3. Михасенко М.М., Шибіко В.П., Дубинський А.Я. Науково-практичний коментар Кримінально-процесуального кодексу України. К., 1997. 4. Гаврилов А.К. Задержание подозреваемого в совершении преступления // Следственные действия: Уч.пособие. Волгоград, 1984. 5. Криміналістика: Учебник/ Под ред.Белкина Р.С. М., 1999. 6. Тертышник В.М., Слинко С.В. Теория доказательств. Х., 1999. 7. Шейфер С.А. Следственные действия. Система и процессуальная форма. М., 2001. 8. Волчешка Т.С. Криміналістическая ситуалогия: Монография / Под ред. проф. Н.П. Яблокова. Калининград, 1997. 9. Кузьменко Н.К. Систематизация неотложных следственных действий при раскрытии и расследовании преступлений: Учебное пособие. К., 1981. 10. Белкин Р.С. Криміналістическая энциклопедия. М., 2000. 11. Лысов Н.Н. Фиксация доказательственной информации при раскрытии преступлений. М., 1996.

Надійшла до редколегії 26.01.04

Є.Б. Тітов

МІЖНАРОДНА КОНВЕНЦІЯ ПРО БОРТЬБУ З ЗАХОПЛЕННЯМ ЗАРУЧНИКІВ 1979 РОКУ В СИСТЕМІ ЗАХОДІВ ПО БОРТЬБИ З МІЖНАРОДНИМ ТЕРОРИЗМОМ

Проблемі вивчення тероризму значна увага приділяється з середини 20-х рр. ХХ ст. Звичайно, що причиною цікавості до названої проблематики була і залишається необхідність розробки дієвих заходів щодо боротьби з терористичними актами. Допомогти ж в створенні таких заходів може лише глибокий аналіз кримінально-правових та кримінологічних питань протидії тероризму.

Вивченням різних аспектів проблеми тероризму займалися (і продовжують займатися) багато науковців як за кордоном (наприклад, Д.Бейкер, П.Вілкінсон, М.Креншоу, Д.О'Брайен, М.Сакар та інші), так і в нашій країні (В.Ф. Антипенко, О.П. Богданов, В.О. Глушков, В.П. Смельянов, В.В. Крутов та інші). Слід зазначити, що інтерес до вивчення вказаної проблеми не є суто теоретичним – перш за все він спрямований на розробку дієвих нормативних документів для боротьби з актами тероризму як на внутрішньо-державному, так і на міжнародному рівні.

Початок співробітництву у цій сфері було покладено у 20-ті роки ХХ ст. Конференціями по уніфікації кримінального законодавства (I конференція пройшла у Варшаві 1927 р., II – Римі 1928 р., III – Брюсселі 1930 р., IV – Парижі 1931 р., V – Мадриді 1934 р., VI – Копенгагені 1935р.), на яких робились спроби розкрити зміст поняття «тероризм» [1, 2, 3]. На жаль, ці спроби не мали успіху, як вони не мають успіху і дотепер, адже сьогодні нараховується більше ста різних визначень тероризму, проте уніфікованої оцінки даного явища все ще не знайдено, як відзначав відомий американський науковець В. Лакюер: «... перевантажений значенням за своєю природою, термін не піддається жодним зусиллям винайти всеохоплююче та об'єктивне визначення тероризму. Таке визначення не існує і не буде знай-

дено найближчому майбутньому...» [4]. Слід зазначити, що прогноз, зроблений В. Лакюером більш ніж чверть сторіччя тому, досі справджується.

З іншого боку, до заслуги «уніфікаторів» слід віднести те, що у ході аналізу феномена тероризму було зроблено висновок про необхідність укладення «міжнародної конвенції, яка сприяла б закріпленню у законодавстві різних країн ідентичних кримінальних норм, що стосуються захисту від провокації катастроф на комунікаціях або їх порушення, а також забезпечення безпеки життя чи майна осіб, які користуються цими комунікаціями» [5, с.277–278]. Такі висновки, а також вбивство 9 жовтня 1934 р. у Марселі короля Югославії Олександра I та Міністра закордонних справ Франції Луї Барту спонукали Лігу Націй взятися за розробку міжнародно-правового акта, спрямованого на боротьбу з тероризмом. З цією метою Радою був створений Спеціальний комітет для розробки відповідної міжнародної конвенції, результатом роботи якого у листопаді 1937 р. стала відкрита для підписання Конвенція про попередження тероризму та покарання за нього.

Ця конвенція складалася з 29 статей, у яких визначався об'єкт дії її положень, а також містилося визначення міжнародного терористичного акту та загальний механізм боротьби з тероризмом. Проте ця конвенція не набрала чинності через те, що з двадцяти однієї держави, які її підписали, ратифікувала Конвенцію лише одна – Індія. Причиною цього, на думку представника Південно-Африканської Республіки Д. Дугарда (до речі, такої ж точки зору дотримується Л.Н. Галенська [5, с. 278]) – було те, що вона містила, як вважали у деяких державах, занадто широке визначення тероризму. У свою чергу Секретаріат ООН у дослідженні, підготовленому з цієї проблеми у 1972 р., зазначив, що: «Конвенція 1937 року, також як і інші угоди, що стосуються проблеми міжнародного тероризму, застаріла як така, і не охоплює всю проблему захисту життя невинних осіб від міжнародного тероризму». Одним з чинників такої заяви було те, що зазначена конвенція головним чином була спрямована на захист глав держав та інших державних діячів.

З огляду на провал Конвенції 1937 р., а згодом і розпад Ліги Націй – міжнародне співробітництво щодо розробки заходів для боротьби з тероризмом було на певний час загальмоване.

Діяльність міжнародної спільноти з цього приводу була поновлена майже через чверть сторіччя. Її особливість полягала у відмові від спроб створення єдиної міжнародно-правової норми, яка б давала визначення тероризму. Натомість боротьбу з тероризмом в цілому було вирішено вести через заборону на міжнародному рівні певних дій, які або самі мали терористичну спрямованість, або були покликані сприяти розвитку терористичної діяльності. З тих пір міжнародне співтовариство запровадило у рамках ООН цілу низку конвенцій та протоколів, що стосуються співробітництва держав з метою запобігання та розслідування актів тероризму, які разом складають досить широку базу для взаємодії держав з приводу провадження правосуддя у відповідних кримінальних справах. До них належать: Токійська конвенція про злочини та деякі інші дії, що скоюються на борту повітряного судна 1963 р. (для України набрала чинність

29.05.1988 р.) [6, с.331–342], Гаазька конвенція про боротьбу із незаконним захопленням повітряних суден 1970 р. (для України набрала чинність 23.03.1972 р.) [6, с.343–350], Монреальська конвенція про боротьбу із незаконними актами, спрямованими проти безпеки цивільної авіації 1971 р. (для України набрала чинність 29.03.1973 р.) [6, с.351–359], Нью-йоркська міжнародна конвенція про попередження та покарання злочинів проти осіб, що користуються міжнародним захистом, в тому числі дипломатичних агентів 1973 р. (для України набрала чинність 20.02.1977 р.) [6, с.285–292], Європейська конвенція про припинення тероризму 1977 р. [7, с.94–99], Нью-йоркська міжнародна конвенція про боротьбу з захопленням заручників 1979 р. (для України набрала чинність 19.07.1987 р.) [6, с.321–330], Міжнародна конвенція про фізичний захист ядерного матеріалу 1980 р., Римська міжнародна конвенція про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки морського судноплавства 1988 р. (для України набрала чинність 20.07.1994 р.) [6, с.364–375], Конвенція про маркування пластикових вибухових речовин з метою їх виявлення 1991 р., Міжнародна Конвенція про боротьбу з бомбовим тероризмом 1998 р., Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму 1999 р. (була відкрита для підписання 10.01.2000 р.), Римський протокол про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки стаціонарних платформ, розташованих на континентальному шельфі 1988 р. (для України набрав чинність 20.07.1994 р.) [6, с.376–381] та Монреальський додатковий протокол про боротьбу з незаконними актами насильства в аеропортах, що обслуговують міжнародну цивільну авіацію 1988 р. (для України набрав чинність 14.04.1989 р.) [6, с.360–363]. Вказані документи створили широкі можливості для надання взаємної правової допомоги, пов'язаної з запобіганням, розкриттям та розслідуванням терористичної діяльності.

На наш погляд, Міжнародну конвенцію про боротьбу з захопленням заручників, прийняту у 1979 р. слід відносити до зазначеної системи заходів по боротьбі з тероризмом з двох причин. По-перше, у самій конвенції, а саме у п'ятій частині її преамбули, закладено посилання на необхідність розвитку міжнародного співробітництва у розробці та прийнятті ефективних заходів для попередження та покарання всіх актів захоплення заручників «... як прояву міжнародного тероризму...», тобто Конвенція, самим своїм існуванням наголошуючи на самостійному характері злочину захоплення заручників, в той же час ототожнює його з тероризмом. Мета цього, як нам здається, полягає в намаганні довести особливу соціальну небезпеку актів захоплення заручників. Проте опосередковано це доповнення можна розцінити ще і як таке, що говорить про спрямованість дії Конвенції не тільки на боротьбу з актами захоплення заручників, а і на боротьбу з тероризмом у цілому.

Слід зазначити, що подібне формулювання містилося у четвертому параграфі преамбули Проекту конвенції, наданого ФРН, проте в ньому не говорилося про «різновид міжнародного тероризму». Пропозицію додати вказане доповнення під час останньої сесії роботи Комісії з питань захоплення заручників зробив Радянський Союз [8, с.74–75]. Її мета полягала в

обмеженні можливості застосування Конвенції тільки мирним часом, оскільки захоплення заручників, скоєні під час збройних конфліктів, включаючи конфлікти з участю національних визвольних рухів, на думку СРСР, не були «проявами міжнародного тероризму» і мали підпадати лише під дію права збройних конфліктів [8, с.75]. Радянський Союз також намагався внести доповнення, згідно з яким дія Конвенції поширювалася би лише на міжнародні акти захоплення заручників, і не поширювалася б на ті, що скоєні всередині держав. Причина цієї пропозиції цілком зрозуміла, адже за часів холодної війни СРСР намагався як найбільше ізолюватися від західного світу. Як би там не було, у вказаній Конвенції знайшло своє відображення лише доповнення про «різновид міжнародного тероризму», але на нашу думку, це доповнення грає зараз не зовсім ту роль, на яку сподівалися представники СРСР.

Другою причиною, яка, на нашу думку, визначає Конвенцію про боротьбу з захопленням заручників не тільки як міжнародну нормативно-правову базу для боротьби з актами захоплення заручників, а і як інструмент боротьби з тероризмом – є саме визначення актів захоплення заручників, надане у ст.1 вказаної конвенції. Вона закріплює, що скоєння злочину «захоплення заручників» має місце тільки тоді, коли виконані основні елементи цього складу злочину, а саме: 1) захоплення або утримання заручника; 2) погроза вбити, заподіяти шкоду або продовжувати утримання; 3) використання двох попередніх елементів не як самоцілі злочину, а як засобу примушення третіх осіб (особи) до певної поведінки. Таким чином стає зрозуміло, що саме ті дії, до яких злочинець примушує третю сторону, а також особа третьої сторони можуть визначити конкретний акт захоплення заручників або як особливо небезпечний засіб здирицтва, або як політичний терористичний акт (тобто терористичний акт, скоєний у формі захоплення заручників, так само підпадає під дію вказаної конвенції, як і захоплення заручника з метою матеріального збагачення).

Отже, як було зазначено, дійсно існують матеріально-правові засади вважати Конвенцію про боротьбу з захопленням заручників не тільки міжнародною нормативно-правовою базою для боротьби з актами захоплення заручників, а й досить дієвим інструментом боротьби з тероризмом (нехай навіть у дуже обмеженій його іпостасі), доповнити який покликані положення, безумовно, спрямовані на забезпечення невідворотності покарання актів захоплення заручників (які, як вже говорилося, є різновидом тероризму), а саме: обов'язок Держав-учасниць здійснювати співробітництво з метою попередження злочинів «захоплення заручників» (ст.4); обов'язок Держав-учасниць встановити свою юрисдикцію по відношенню до скоєних злочинів «захоплення заручників» (ст.5); обов'язок Держав-учасниць сприяти невідворотності покарання за злочин «захоплення заручників» шляхом віддання під варту особи (осіб), яка скоїла цей злочин, з тим, щоб порушити проти неї кримінальну справу, або здійснити акт видачі (ст.6); обов'язок Держав-учасниць сповіщати, відповідно до свого законодавства, про кінцеві результати розгляду Генерального секретаря ООН, аби він сповістив про них всі зацікавлені сторони (ст.7); обов'язок Держав-учасниць, у випад-

ку неவிடாதி злочинця іншій державі без будь-яких винятків порушити проти нього карну справу згідно з своїми законами (закріплення принципу «або суди або видай») (ст.8); обов'язок Держав-учасниць включати злочин «захоплення заручників» у будь-яку угоду про видачу між Державами-учасницями Конвенції (ст.10); обов'язок Держав-учасниць надавати одна одній найбільш повну допомогу з приводу кримінально-процесуальних дій щодо злочинів «захоплення заручників» (ст.11).

Список літератури: 1. Трайнин А.Н. Защита мира и уголовный закон: Избранные произведения. М., 1969. 2. Емельянов В.П. Терроризм и преступления террористической направленности. Х., 1997. 3. Ляхов Е.Г., Попов А.В. Терроризм: национальный, региональный и международный контроль: Монография, 1999. 4. Walter Laqueur / New Terrorism / Oxford University Press. 1977. 5. Устинов В.В. Международный опыт борьбы с терроризмом: стандарты и практика. М., 2002. 6. Україна в міжнародно-правових відносинах. Боротьба із злочинністю та взаємна правова допомога. (книга перша) / Збірник документів (українською і російською мовами). К., 1996. 7. Действующее международное право. В 3-х томах. Составители Ю.М. Колосов и Э.С. Кривчикова. Т.3. М., 1999. 8. Josef J. Lambert. «Terrorism and hostages in international law: a commentary on the Hostage Convention 1979» second edition. Toronto, 1990.

Надійшла до редколегії 23.01.04

С.В. Симов'ян

ФІНАНСОВИЙ МОНІТОРИНГ НА ПРИКЛАДІ РОСІЇ: СИСТЕМА І МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ

Протидія відмиванню доходів, отриманих злочинним шляхом, останніми роками стала одним з важливих напрямів діяльності багатьох держав. Ця проблема з власне *фінансово-економічної* і *правоохоронної* виросла в соціально-політичну, набула не тільки внутрішнього, але і міжнародного характеру. В СРСР, а пізніше і в державах СНД були створені значні тіньові фінансові накопичення. В умовах недостатнього контролю за походженням грошових коштів ці капітали інвестувалися в легальні комерційні структури і підприємства, що були приватизовані. Підприємці, ухиляючись від сплати податків, користуючись прогалинами у законодавстві, сформуливали величезний нелегальний готівковий обіг. Вал «брудних грошей» загрожував зруйнувати економіку країн і позбавити державу довіря міжнародного співтовариства. Так, наприклад, в 2000 р. Росія була включена до так званого «чорного списку» ФАТФ – Групи розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей як країна, що не бере участі в протидії легалізації злочинних доходів. Досить детально ми аналізували проблему щодо «відмивання «брудних грошей» і міжнародної співпраці у боротьбі з цим злом в роботі, що вийшла в 2003 р., «Україна против «грязных» денег» [1].

Сучасні довідкові видання не дають визначення поняття «фінансовий моніторинг» [2, 3, 4, 5]. А те, що наводиться в Законі «Про попередження і протидію легалізації (відмиванню) доходів, отриманих злочинним шляхом» – полісемічне, розпливчате, неточне. Закон (принаймні, український), визначає суб'єктів державного і первинного фінансового моніторингу, пов-